

УДК 94(430+477):355:069

Барвінська П. І.,
доктор історичних наук, професор кафедри нової та новітньої історії, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Україна, Одеса), barwinskaja@ukr.net

**ВОЄННО-ІСТОРИЧНІ МУЗЕЇ ТА «ПОДОЛАННЯ»
МИНУЛОГО У ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЕКТУ «РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ТА ФУНКЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ
ТА НІМЕЧЧИНИ. ПАМ'ЯТЬ І ПАМ'ЯТКОВА КУЛЬТУРА
В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»)**

Розглянуто особливості «пам'ятання» та еволюцію політики пам'яті про Другу світову війну у ФРН. Основну увагу зосереджено на проблемі функціоналізації музеїв воєнно-історичної тематики в контексті політики примирення та «подолання» минулого.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між створенням нових музеїв або переосмисленням змістовного наповнення й концепції колишніх музеїв воєнно-історичної тематики та колективною пам'яттю про нацистське минуле й Другу світову війну у ФРН.

Аналіз базується на матеріалах спільного проекту історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова та історичного семінару Гамбурзького університету.

Ключові слова: політика пам'яті, музеї, Друга світова війна, Федеративна Республіка Німеччина, історія.

Наразі в Україні активно проводиться політика декомунізації і переосмислюється історія Другої світової війни. Ці процеси є не безболісними і сприймаються в суспільстві вельми неоднозначно, що значно актуалізує ознайомлення та критичне осмислення досвіду інших країн, де подібні процеси мали місце. Німеччину часто називають країною з успішною політикою пам'яті і своєрідним рекордсменом у процесі примирення зі своїми колишніми ворогами та подолання спадщини тоталітарного нацистського минулого. Правда, чимало німецьких науковців значно критичніше оцінюють ці процеси і періодично висловлюють сумнів, що німецький досвід може слугувати прикладом для інших країн [3]. В українській історіографії дослідження з політики пам'яті, формування місць пам'яті та їх функціоналізації в Німеччині практично відсутні, що актуалізує не тільки суспільну, але і наукову значимість зазначеної проблематики.

Пам'ять про Другу світову війну в ФРН мала складну еволюцію й є вирішальною у формуванні сучасної німецької ідентичності. Подолання/опрацювання/визнання минулого було сповненим протиріч і супроводжувалося створенням/переосмисленням місць пам'яті про нацистське минуле воєнного періоду. У формуванні політики пам'яті важливу роль відігравали музеї. Музейні колекції дають відчуття історизму і сприяють посередництву між минулим і сьогоденням. Разом з архівами, бібліотеками вони забезпечують «довготривалість і матеріальну репрезентацію» культурної пам'яті суспільства [1, с. 35]. Музеї військово-історичної тематики несуть значне політичне навантаження. Прикметно, що для Німеччини не є характерною назва воєнно-історичні музеї. Я послуговуюсь назвою поширеною на пострадянському просторі і розумію під ними музеї, пов'язані з воєнною тематикою, а не виключно військовою. У Німеччині музеї такого спрямування відзначаються тематичною різноманітністю і різноплановістю.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між створенням нових музеїв або переосмисленням змістовного

наповнення й концепції колишніх музеїв воєнно-історичної тематики та колективною пам'яттю про нацистське минуле й Другу світову війну у ФРН. Аналіз функціоналізації музеїв і використання їх у формуванні політики пам'яті обмежено меморіальним комплексом-музеєм на честь всіх загиблих моряків в Лабое, музеєм на території колишнього концентраційного табору в Нойенгамме та приватного музею в колишньому бункері Гамбурга. Ці музеї воєнно-історичної тематики входили до програми спільного проекту історичного факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова та історичного семінару Гамбурзького університету. Проект здійснювався у 2013 р. під керівництвом професора Франка Гольчевського та авторки статті і був повністю профінансований Німецькою службою академічних обмінів. Проектом передбачалось опрацювання студентами літератури, пов'язаної з дослідженнями політики пам'яті та участь у двох семінарах: по одному в ФРН та Україні. Програма семінарів включала відвідання низки пам'ятних місць і музеїв, зокрема, пов'язаних з воєнною тематикою.

Для кращого розуміння контексту теми, варто подати короткий аналіз/нарис специфіки пам'ятання в західнонімецькому варіанті та возз'єднаній Німеччині, оскільки саме ФРН проголосила себе правонаступницею Третього рейху. Правляча партія християнських демократів на чолі з Конрадом Аденауером визнала вину Німеччини за злодіяння нацистів, але, позиціонуючись на християнських цінностях, вельми дистанціювалась від нацистської політики і в офіційному дискурсі відстоювала непричетність широкого загалу німців до злодіянь нацистської верхівки та СС. Тому впродовж 50-х рр. злочини нацизму під час Другої світової війни не були складовою колективної пам'яті, а більшість німців згадувала про власні жертви і німецьких військових, які перебували у радянському полоні [2, с. 35–36]. Заради вирішення їх долі і відповідно укріплення своїх позицій на наступних виборах К. Аденауер навіть здійснив візит до Радянського Союзу та пішов на встановлення дипломатичних відносин. Офіційне невизнання кордонів по Одеру і Нейсі і толерування дискурсу про страждання німців-вигнанців з території тогочасної Польщі та Чехословаччини також були важливою складовою офіційного нарративу пам'яті про Другу світову війну й забезпечували християнським демократам чималу кількість виборців.

Кардинальні зміни в історичній політиці розпочалися в 60-і рр., що було пов'язано з виходом на арену молодого покоління німців, які не були ніяк пов'язані з нацизмом і проявили себе у масових студентських виступах, сповідуванні лівих ідей та звинуваченнях своїх батьків у нацистському минулому. Також в цей період відбулося декілька гучних судових процесів над колишніми нацистами, опубліковано низку художніх творів та історичних праць викривального характеру. Ці події відбувалися на фоні поступової втрати владних позицій християнськими демократами та посиленням політичної активності соціал-демократів на чолі з Віллі Брандтом, які в кінцевому результаті прийшли до влади. На зміну офіційній політиці забуття на рубежі 60–70-х рр. прийшла політика покаяння та програма «подолання минулого» (Vergangenheitsbewältigung). В рамках цієї програми відкривались музеї, виставки, присвячені викриттю

злочинного нацистського минулого [5, с. 479–481]. Найяскравішим символічним прикладом цієї політики стало уклінне перепрошення В. Брандта у Варшаві за злочини нацизму. В той час цей вчинок сприймався неоднозначно і мав чимало критиків не тільки в Німеччині, а й поза її межами [4]. До певної міри ця критика відображає й складнощі в утвердженні нового нарративу політики пам'яті про нацистське минуле і його злочиння.

Повернення на початку 80-х рр. до влади християнських демократів на чолі з Гельмутом Колем супроводжувалося ініціативами щодо переосмислення політики пам'яті. Ідеологом нової концепції бур радник канцлера історик Міхаель Штюрмер, який вважав, що націонал-соціалістичне минуле і його злочини не повинні домінувати в історичній пам'яті німців. Задля реалізації цієї нової концепції і репрезентації німецького історичного, яке б викликало гордість, а не сором було створено два історичних музеї: в Берліні (загальнонімецької історії) та Бонні (історії ФРН). Запропонована концепція ренаціоналізації викликала серйозну критику з боку лібералів, соціал-демократів і колишніх жертв Голокосту [2, с. 43–46], які виявились сильнішими та переконливішими і відповідно в подальшому задавали тон в політиці подолання та опрацювання нацистського минулого. В протигагу крайнім правим, які ще з 70-х рр. заперечували Голокост, було прийнято низку законодавчих актів (1985 р., 1992 р., 2002 р., 2005 р.), що передбачали правову відповідальність за такі твердження [5, с. 482]. Відвіданні учасниками семінару музеї воєнно-історичної тематики ілюструють ці зміни в культурній пам'яті німців ФРН.

Серед названих німецьких музеїв найбільшою трансформації зазнало змістовне наповнення меморіального комплексу-музею в Лабое. Ідея встановлення величного пам'ятника на честь загиблих в роки Першої світової війни німецьких моряків постала 1925 р., а вже за два роки було закладено перший камінь 85-метрової вежі на узбережжі Балтійського моря. Подія символізувала своєрідний протест проти умов Версальського договору і водночас надію на відродження могутності німецького флоту, що було співзвучним політиці реваншу, яка на той час панувала в німецькому суспільстві. Спорудження пам'ятника та облаштування історичної зали-музею завершилось вже за нацистської влади [9]. Пишні урочистості з нагоди відкриття пам'ятника-музею 30 травня 1936 р. підтвердили прагнення до реваншу та встановлення панування на морі.

Катастрофічна поразка у Другій світовій війні призвела до окупації Німеччини й відповідно зміни в обходженні з пам'ятниками, музеями пов'язаними з воєнною тематикою. Спочатку британська окупаційна влада мала намір зруйнувати комплекс, але згодом передала його громаді Лабое, а 1954 р. він перейшов під патронат Німецького союзу військово-морського флоту. Під час урочистостей з нагоди відновлення діяльності меморіального комплексу-музею було задекларовано і його нове смислове призначення: «В пам'ять про всіх загиблих німецьких моряків обох світових воєн і наших загиблих суперників» [9]. Такий підхід декларував політику примирення з колишніми ворогами й відповідав політиці кабінету К. Аденауера щодо повернення Німеччини в світову політику. Водночас це увіковічувало і пам'ять про моряків, які долучились до нацистської агресії у роки Другої світової війни.

В 90-і роки навколо комплексу і його контроверсійного значення велись дискусії, які спричинили чергове переосмислення функції меморіального комплексу-музею і трактування його як пам'ятного місця про представників усіх національностей, які загинули в морі та меморіалу мирного мореплавання на вільних морях. Водночас із цього загалу виокремлено дві групи загиблих, про що свідчать написи в холі. По-перше, це моряки військово-морських сил Німеччини, які загинули при виконанні службового обов'язку після 1955 року, по-друге, загиблі цивільні моряки. Для вшанування пам'яті моряків, які назавжди залишились в морі облаштовано спеціальну залу, в якій встановлено приспущені національні прапори більшості морських країн, що підкреслює інтернаціональний характер цього місця. На стінах довгого коридору-тунелю висять вінки від численних зарубіжних делегацій [9].

Внаслідок дискусія 90-х рр. в історичному виставковому залі, де на 7 000 квадратних метрів виставлено експонати з історії німецького флоту та судноплавства, було представлено інформацію про участь імперських німецьких моряків у каральних колоніальних експедиціях у Південно-Західній Африці та співпрацю керівництва військово-морського флоту з нацистським режимом. У виставковому залі є й спеціальну кімнату, зі всіма прапорами німецького флоту, включно з прапором нацистського періоду. Нацистська свастика збережена і на частині експонованих макетів кораблів та підводних човнів. Поряд з меморіальним комплексом встановлено підводний човен часів Другої світової війни U 995, який з 1972 р. використовується як технічний музей і пам'ятник [9].

Відвідання меморіалу-музею в Лабое стало своєрідним лакмусовим папірцем, що показав відмінності у ставленні до воєнної історії і специфіку пам'ятання про війну українських та німецьких студентів. Конфлікт виник ще на підході до музею. Коли український студент купив німецький імперський прапорець, то німецькі студенти почали з осудом говорити про його захоплення імперської агресивною політикою. Наявність нацистської символіки, неоднозначне смислове наповнення низки експонатів музею та завуальоване вшанування моряків, причетних до нацистської агресії негативно сприйняли німецькі студенти, які належать до покоління, що виховувалось на традиціях засудження війни і нацистського минулого. До певної міри це породило наступний конфлікт, який стався між ними й екскурсоводом, колишнім моряком, який на думку німецьких студентів дещо пафосно говорив про історію військово-морських сил Німеччини, включно з нацистськими часами. В свою чергу екскурсовод звинуватив студентів у нешанобливому ставленні до мертвих, певною мірою це стосувалось і українських студентів, які влаштували фотосесію на місці мовчазного вшанування пам'яті загиблих моряків.

Якщо відвідування комплексу-музею в Лабое засвідчило вагомим відмінностям у світогляді українських і німецьких студентів та їх ставленні до військової історії, то екскурсія до меморіалу та музею на території колишнього табору в Нойенгамме, розташованого за 16 км. від Гамбурга практично нівелювало відмінності і продемонструвало співпереживання та шанобливе ставлення до жертв нацистського режиму студентів обох груп. Цей концтабір був заснований наприкінці 30-х рр. і до початку Другої світової війни в ньому перебували переважно громадяни Третього рейху: супротивники

режиму, гомосексуалісти, євреї, цигани та представники інших так званих асоціальних груп. З початком війни основну групу ув'язнених складали громадяни окупованих країн. За різними підрахунками в'язнями табору було близько 100 400 осіб, майже половина з них загинули. Нойсгамме не був «фабрикою смерті» як, наприклад, Аушвіц. Це трудовий табір, але умови проживання й праці на цегельному заводі були настільки важкими, що майже кожен день відзначався високою смертністю. Відомо також про два випадки знищення газом радянських військовополонених та смертельний медичний експеримент над єврейськими дітьми. В останні дні війни службовий персонал зробив все можливе, щоб знищити сліди злочинів. Після війни британська окупаційна влада використовувала табір для утримання колишніх есесівців, членів НСДАП, та полонених солдат вермахту. Після передачі табору в 1948 р. місту Гамбургу, його перепрофільовано на тюрму, яка діяла до початку 2000-х рр. В середині 80-х рр. виникла ідея відкриття тут клінкерного заводу, що викликало масові протести громадськості, яка здобула перемогу [7].

Увіковічення пам'яті про в'язнів табору розпочалося в 50-і рр. Оскільки це не відповідало офіційній політиці пам'яті про Другу світову війну, то ініціативу встановлення меморіальної стели на колишньому таборовому городі перебрав на себе Союз таборових в'язнів міста Гамбурга. В 1965 р., коли значно активізувався дискурс про жертв нацизму, поряд зі стелою встановлено пам'ятник і відкрито Міжнародний меморіал. На початку 80-х рр. було відкрито Дім документів, з постійною документальною виставкою про злочини нацистів щодо в'язнів табору, а 1995 р. він був перетворений на Дім пам'яті, якій діє до цього часу. На стінах Дому пам'яті розвішано 4-метрові полотна, на яких записано імена померлих в таборі, Наразі встановлено близько 25 000 імен. Іноді родичі небжчиків під час відвідин прикріплюють їх невеличкі фото поряд з написами. Чисті білі полотна нагадують про заггиблих, чий імена не вдалося встановити. Також тут зберігаються реєстраційні книги з записами про смерті в таборі [7]. З 2005 р. вся територія табору, близько 55 гектарів належить Меморіальному комплексу, який є багатофункціональним: меморіал, музей, архів, бібліотека, дослідно-навчальний центр. На його території знаходиться 15 історичних таборових будівель, фундаменти бараків, Міжнародний меморіал та Дім пам'яті. Відвідувачам пропонують п'ять постійних виставок. Основна виставка «Сліди часу: концентраційний табір Нойсгамме в 1938–1945 і його повоєнна історія», дослідницька виставка «Місце роботи – концтабір Нойсгамме: табір – СС», додаткові спеціалізовані виставки: «Мобілізація трудових ресурсів для воєнної економіки: підневільна праця в'язнів концтабору на військовому виробництві» та «Робота та знищення: підневільна праця в'язнів концтабору на цегельному заводі» і виставка на залишках тюремної стіни «Тюрми і Меморіал: свідчення парадоксу» [8].

Під час відвідин Меморіального комплексу в Нойсгамме можна було помітити велику кількість екскурсантів – молодих військових німецького бундесверу. Ймовірно музеї про злочини нацизму входять до програми виховної роботи німецького бундесверу. Наприклад, 2003 р. під час відвідання музею в Карлсгорст, де експонувалась виставка про радянських військовополонених, мене вразила кількість молодих німецьких військових, яких

масово на екскурсію підвозили численні автобуси. Для українських і німецьких учасників семінару це місце до певної міри стало об'єднуючим в сприйнятті пам'яті про жертв війни. Відвідання Дому пам'яті, де на полотнах зазначено вельми багато прізвищ знищених у таборі червоноармійців, пропонувало українським учасникам семінару історію трагізму радянських полонених як альтернативу до міту героїзації Червоної Армії. Окрім екскурсії, програмою було передбачено зустріч у навчальному центрі меморіалу з протестантським священнослужителем, який говорив про питання моралі злочинців і трагізм жертв. Музей в Нойсгамме належить до так званих місць ганьби та сорому за власне історичне минуле, яких чимало створено у Німеччині на початку 2000-х рр.

З кінця 90-х рр. важливе місце «в публічному меморіальному дискурсі» почала займати «тема німецьких жертв», серед яких і тема бомбардувань. Оскільки ця дискусія ініціювалась з кола інтелектуалів, які засуджували нацистські злочини і визнавали відповідальність німців за Голокост, то вона була «позбавлена ревізійної аргументації» [1, с. 114–116] і знайшла свій подальший розвиток та відображення і в музейних експозиціях. Відповідний сегмент культурної пам'яті німців про Другу світову війну репрезентовано у третьому музеї воєнно-історичної тематики, який відвідали учасники проекту. Це приватний музей, створений у бункері часів Другої світової війни. Його власники-засновники вбачають своє завдання у тому, щоб дати можливість відвідувачам відчувати жахи війни, які пережили звичайні жителі Гамбурга під час нищівних бомбардувань. Окрім автентичного інтер'єру, тут представлено свідчення тих, хто пережив бомбардування не тільки в Гамбурзі, але і в Лондоні, фотографії, тогочасні засоби індивідуального захисту, різноманітні інструкції–плакати тощо. Відвідувачам пропонують також зануритись в минуле: посидівши декілька хвилин в темноті та в супроводі звукозапису сирен, розриву бомб і гулу літаків [6]. Відвідання музею певною мірою показує, як доводилось платити мирному німецькому населенню за прагнення нацистської верхівки до світового панування і слугує пересторогою до толерування подібної політики.

Отже, всі три музеї унаочнюють процес переосмислення у ФРН різних аспектів воєнного минулого відповідно до артикульованої політики пам'яті офіційною владою і меморіального дискурсу різних суспільних груп. Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки. За часів правління християнських демократів на чолі з Конрадом Аденауером питання вини німецького народу за злодіяння нацистів в роки Другої світової війни знаходилося на периферії колективної пам'яті західнонімецького суспільства, що сприяло в завуальованій формі увіковічувати у музейних експозиціях пам'ять про жертви німецьких військових в часи Другої світової війни наряду з військовими іншими країн. Важливі зміни в переосмисленні відповідальності за злочини нацизму у Західній Німеччині відбулися в 60-і – початку 70-х рр. минулого століття. В контексті політики покаяння було започатковано створення меморіальних місць та документальних виставок про злочини німців в роки війни. Спроби християнських демократів на чолі з Гельмутом Колем та крайніх правих у 80-і рр. провести ренаціоналізацію та перемістити пам'ять про Другу

світову війну на задній план зазнали краху і привели до утвердження пам'яті про жертв нацистського минулого і створення на рубежі ХХ–ХХІ ст. пам'ятних місць та музеїв, що викривають страхіття злочинів нацистського періоду і водночас є музеями власного ганебного минулого. Водночас така політика пам'яті не виключає з меморіального дискурсу і німецькі жертви (згвалтовані жінки, вигнанці, загибель мирних жителів від інтенсивних бомбардувань німецьких міст).

Зазначена тематика є перспективною для подальшого вивчення, оскільки демонструє багатоаспектність, багато вимірність та плюралізм пам'ятей про Другу світову війну.

Список використаних джерел

1. Ассман А. Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика / А. Ассман; пер. с нем. Б. Хлебникова. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – 328 с.
2. Бергер Ш. Историческая политика и национал-социалистическое прошлое Германии 1949–1982 / Ш. Бергер // Историческая политика в XXI веке. – М.: Новое литературное обозрение, 2012. – С.33–64.
3. Міжнародна конференція «Примирення у пост-диктаторських суспільствах у ХХ–ХХІ ст.: Україна у міжнародному контексті». Частина третя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/vidteoteka/conf-reconciliation-video>
4. Михник А. Терниста дорога диссидента: Два польських визита Вилли Брандта / А. Михник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cogita.ru/polskii-eterburg/nauka/ternistaya-doroga-dissidenta-dva-polskih-vizita-villi-brandta>
5. Шеррер Ю. Германия и Франция. Проработка прошлого / Ю. Шеррер // Историческая политика в ХХ веке. – М.: Новое литературное обозрение, 2012. – С.473–505.
6. Das Bunker museum Hamburg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hh-hamm.de/bunker museum/>
7. KZ Gedenkstätte Neuengamme. Geschichte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de/geschichte/>
8. KZ Gedenkstätte Neuengamme. Ausstellungen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de/ausstellungen/>
9. Marine-Ehrenmal Laboe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostsee.de/laboe/marine-ehrenmal.html>

References

1. Assman A. Dlinnaia ten' proshloho. Memorial'naia kul'tura i istoricheskaia politika / A. Assman; per. s nem. B. Khlebnikova. – M.: Novoe literaturnoe obosrenie, 2014. – 328 s.
2. Berger Sh. Istoricheskaia politika i national-socialisticheskoe proshloie Germanii 1949–1982 / Sh. Berger // Istoricheskaia politika v XXI veke. – M.: Novoe literaturnoe obosrenie, 2012. – S.33–64.
3. Mizhnarodna konferenciia «Prymyrennia u post-dyktators'kykh suspil'stvakh u ХХ–ХХІ st.: Ukraina u mizhnarodnomu konteksti». Chastyna tretia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uamoderna.com/vidteoteka/conf-reconciliation-video>
4. Mikhnik A. Ternistaia doroga dissidenta: dva polskikh vizita Willi Brandta / A. Mikhnik [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.cogita.ru/polskii-eterburg/nauka/ternistaya-doroga-dissidenta-dva-polskih-vizita-villi-brandta>
5. Sherrer Yu. Germaniia i Franciia. Prorabotka proshlogo / Yu. Sherrer // Istoricheskaia politika v XXI veke. – M.: Novoe literaturnoe obosrenie, 2012. – S.473–505.
6. Das Bunker museum Hamburg [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hh-hamm.de/bunker museum/>
7. KZ Gedenkstätte Neuengamme. Geschichte [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de/geschichte/>
8. KZ Gedenkstätte Neuengamme. Ausstellungen [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kz-gedenkstaette-neuengamme.de/ausstellungen/>
9. Marine-Ehrenmal Laboe [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ostsee.de/laboe/marine-ehrenmal.html>

Barvinska P. I., Doctor of Historical Sciences, Professor of Department of Modern and Contemporary History, Odessa I. I. Mechnikov National University (Ukraine, Odessa), barvinskaja@ukr.net

Military history museums and «overcome» the past in Federal Republic of Germany (based on the project «Representation and functionalization of history in Ukraine and Germany. Memory and monuments culture in a democratic society»)

This article covers the features of «remembering» and the evolution of the memory of World War II in FRG. The main focus is on the problem functionalization military history museums in the context of reconciliation and «overcome» the past.

The aim of this article is to study the correlation between the founding new museums or rethinking their content and the concept of former historical military museums and the collective memory of the Nazi past and World War II in FRG.

The analysis is based on materials of the joint project of the Faculty of History of Odessa I. I. Mechnikov National University and historical seminar of the University of Hamburg.

Keywords: politics of memory, museum, World War II, Federal Republic of Germany, history.

Барвинська П. І., доктор історических наук, професор кафедри нової і сучасної історії, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Україна, Одеса), barvinskaja@ukr.net

Военно-исторические музеи и «преодоление прошлого» в Федеративной Республике Германии (по материалам проекта «Репрезентация и функционализация истории в Украине и Германии. Память и памятник культура в демократическом обществе»)

Рассмотрены особенности «памятования» и эволюцию политики памяти о Второй мировой войне в ФРГ. Основное внимание сосредоточено на проблеме функционализации музеев военно-исторической тематики в контексте политики примирения и «преодоления» прошлого.

Целью статьи является исследование взаимосвязи между созданием новых музеев или переосмыслением содержательного наполнения, концепции бывших музеев военно-исторической тематики и коллективной памятью о нацистском прошлом и Второй мировой войне в ФРГ.

Анализ базируется на материалах совместного проекта исторического факультета Одесского национального университета им. И. И. Мечникова и исторического семинара Гамбургского университета.

Ключевые слова: политика памяти, музей, Вторая мировая война, Федеративная Республика Германия, история.

* * *

УДК 030

Бойко Ю. О., кандидат історичних наук, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (Україна, Київ), julia_b_n@ukr.net

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ – ОСНОВНИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ ІНСТИТУТУ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НАН УКРАЇНИ

Вісвітлено ідею зародження, створення та процес видання Енциклопедії Сучасної України, яка є головним науковим проектом Інституту енциклопедичних досліджень Національної академії наук України. Розкрито критерії вибору та включення статей до Енциклопедії Сучасної України. Відображено специфіку наповнення томів енциклопедії та її тематичні блоки.

Ключові слова: Енциклопедія Сучасної України, Інститут енциклопедичних досліджень, Енциклопедія українознавства, енциклопедистка, енциклопедія.

Головним науковим проектом Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, який було створено постановою Президії НАН України №121 від 14 квітня 2004 р. на базі Координаційного бюро Сучасної України, була є і залишається Енциклопедія Сучасної України [17, арк. 123].

Енциклопедія Сучасної України – це загальна універсальна енциклопедія про Україну ХХ–ХХІ ст. в особах, інституціях, поняттях. Енциклопедія Сучасної України охоплює всі сфери буття України – від географічного положення, природи, історії, політичного устрою, економіки й промисловості, науки, культури, мистецтва, літератури до спорту й молодіжної субкультури. Особливу увагу в ній приділено новим явищам – елементам громадянського суспільства, політичним партіям, громадським рухам, бізнесовим структурам,